

Др Милош П. Сиџанковић, доцент
Универзитет у Београду
Правни факултет у Београду
natal40892@gmail.com

АНТИКОРУПЦИОНЕ МЕРЕ У ЗАКОНОПРАВИЛУ СВЕТОГ САВЕ*

Сажетак: У првом делу рада аутор указује на корене антикорупционе борбе у српском законодавству који сежу до Закона о Правили Светог Саве. Поштом се анализирају конкретне одредбе Номоканона које имају антикорупциони карактер и које подсећају на савремене институције. То су забрана давања и примања мита у контексту симоније (продаје свештеничког чина), забрана сукоба интереса у облику неопитизма и у виду истовременог вршења духовне и световне или две духовне функције, те обавезе лица која су рукоположена да пријаве и јасно раздвоје својствену од црквене имовине.

Аутор закључује да су у времену у коме су настала правила о борби против корупције била на високом нивоу законодавне технике и да су могла да представљају више него солидну основу у њеном искорењивању.

Кључне речи: Закон о Правили Светог Саве, Закон о сјеревању корупције, корупција, антикорупционе мере, мито, сукоб интереса, пријављивање имовине.

1. УВОД

Савремено српско антикоруптивно законодавство дефинише корупцију као „однос који се заснива злоупотребом службеног, односно друштвеног положаја или утицаја, у јавном или приватном сектору, у циљу стицања

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту „Идентитетски преображај Србије“ за 2019. годину, чији је носилац Правни факултет Универзитета у Београду. Основни налази у раду саопштени су на Међународној научној конференцији „Правна традиција и нови правни изазови“, која је одржана 3. и 4. октобра у организацији Правног факултета Универзитета у Новом Саду.

личне користи или користи за другога², тј. „однос који настаје коришћењем службеног или друштвеног положаја или утицаја ради стицања користи за себе или другога.“³ Иако овај разарајући друштвени проблем представља злу коб модерног човека, његова суштина и начини испољавања кроз скоро целокупну историју указују да је реч појави карактеристичној за све народе и за сва времена. Нормативно сузбијање корупције, посебно у домену политике, представљало је део легислатура још у Вавилону, Египту и античкој Грчкој,⁴ да би свој врхунац у Старом веку доживело у Риму,⁵ када су донети и први познати закони који су имали примарно антикоруптивни карактер. Тако се, примера ради, на основу *Lex Cornelia repetundarum* могао тражити повраћај ствари или новца који је јавним функционерима даван у виду мита.⁶ Корупција је била развијена и у средњовековним државама, а њеном ширењу су посебно погодовали апсолутистички режими које је карактерисала снажна централна власт и разгранат и хијерархизован чиновнички апарат.⁷

Имајући све ово у виду, не изненађује податак да су и у српском средњовековном праву, пре свега у у Законоправилу Светог Саве, као најстаријем и најважнијем правном извору српског канонског и световног права у средњем веку,⁸ постојали антикорупциони механизми. Међутим, Законоправило Светог Саве не говори на један уопштен начин о корупцији. У њему не постоје дефиниције, општа начела, нити апстрактне норме којима се коруптивне активности третирају начелно и независно од контекста, мимо

² Чл. 2. ст. 1. тач. 1. Закона о Агенцији за борбу против корупције (*Службени гласник РС*, бр. 97/2008, 53/2010, 66/2011 – одлука УС, 67/2013 – одлука УС, 112/2013 – аутентично тумачење и 8/2015 – одлука УС).

³ Чл. 2. ст. 1. тач. 1. Закона о спречавању корупције (*Службени гласник РС*, бр. 35/2019 од 21.5.2019. године), који је ступио на снагу 29.5.2019, а примењује се од 1.9.2020. године, осим одредаба чл. 20. ст. 2. и чл. 21. – 25., који се примењују од дана ступања на снагу овог закона.

⁴ Наташа Љ. Деретић, „Корени политичке корупције у Старом веку“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 4/2016, 1295 – 1313; Наташа Деретић, „Разни облици корупције у правној историји“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2012, 399-408.

⁵ Император Клаудије је први практично купио царско достојанство, обећавајући сваком од 4500 припадника преторијанске гарде награду од по 15000 сестерција ако га доведу на престо, а његов пример је следио и Нерон. С друге стране, наводи се да се у Јустинијаново доба на трговима на очиглед његових чиновника јавно трговало судским одлукама. Наташа Љ. Деретић, „Суптилна и неодољива примамљивост корупције у политичким круговима Рима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 3/2017, 782, 786.

⁶ Theodor Mommsen, *Römisches Strafrechts*, Leipzig 1889, 705, наведено према: Н. Љ. Деретић (2017), стр. 775.

⁷ Наташа Деретић, „Појавни облици корупције у Средњем веку“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 4/2012, 277-290.

⁸ Милена Полојац, „Јунац који боде у Законоправило Светога Саве“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2017, 55.

предвиђених конкретних ситуација у којима се испољава корупција. Са друге стране, постоје извесна понављања у санкционисању неких врста понашања која би могла да се подведу под ову појаву, посебно када је у питању симонија. Такође, антикорупционе одредбе нису ни номотехнички систематизоване на једном месту у светосавском Номоканону, изузев главе 26. у којој се налазе сублимирани изводи из извора који чине део Законоправила, а који третирају питања корупције.⁹

Ипак, чини се да се уз нужне апроксимације може говорити о антикорупционом законодавству у оквиру ширег легислативног рада Светог Саве. Поред свих могућих примедба оваквом приступу, продубљена анализа показује да је смисао и циљ многих норми Законоправила скоро у духу најактуелнијих законских решења којима се модерне државе боре против корупције. Данашњег истраживача импресионира савремен начин на који су у овом тексту описане (наравно, не и именоване) установе које данас познајемо као сукоб интереса, непотизам, забрана вршења две јавне функције или обавеза пријављивања имовине. Иако Законоправило представља скуп световних и духовних правила које је из постојећих извора Свети Сава одабрао, понегде модификовао и по свој прилици, у целини или у највећем делу и лично превео, оно представља оригиналан и целовит духовни и световни правни текст, који се примењивао *in toto*.¹⁰ Зато, чињеница да се антикоруп-

⁹ Нина Кршљанин, „Мере против корупције у српском средњовековном праву“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2013, 234.

¹⁰ Духовна правила су преузета из Синопсиса Стефана, епископа Ефеског, са тумачењима Алексија Аристина и из Канонске Синтагме у XIV наслова, дела непознатог аутора из VI века, са тумачењима Јована Зонаре. Световна правила воде порекло из извода Јустинијанових новела у 87 поглавља, чији је редактор био Јован Схоластик, целог Прохирона Василија I, који је код нас преведен као Закон градски и из три новеле цара Алексија I Комнина. Срђан Шаркић, „Утицај византијског права на средњовековно српско право“, *Slověne = Slovène, International journal of Slavic studies* 2/2015, 108. Међутим, још је Соловјев утврдио да „Светосавска Крмчија није прост превод или препис, него једна компилација из два најновија зборника: Аристинова и Зонарина“. Александар Соловјев, „Светосавски Номоканон и његови нови преписи“, *Оцијамљано из Брајсџива XXVI*, Београд, 41. Димитрије Богдановић додаје да „српски номоканон нема прототипа ни у једном сачуваном грчком или словенском кодексу“, те да је то „зборник у тој мери нов да се поводом њега с правом може говорити о самосталној, оригиналној кодификацији византијској права у Србији, за Србију.“ Дакле, ова правила нису преузимања некритички, јер су инкорпорисане само оне одредбе које не би довеле у питање независност српске државе и аутокефалност српске цркве, при чему су изостављани и „текстови који би могли бити повод за сукоб с Латинском црквом“. Димитрије Богдановић, „Крмчија Светога Саве“, *Међународни научни скупи Свети Сава, историја и предање*, децембар 1976, Српска академија наука и уметности, књига 7, Београд, 96-97. Миодраг Петровић закључује да рад Светог Саве на Законоправило „није само сакупљачки, селективни или само преводилачки. Он као састављач књиге са којом ниједна номоканонска византијска књига није иста, слободно одабира и распоређује грађу, с тим што скраћене каноне Стефана Ефеског и Аристинова тумачења понекад замењује пуним текстом канона или Зонариним тумачењима. Затим, приликом превођења меродавно проширује

тивна правила исцрпљују у одредбама духовног карактера и да воде порекло из Византије не доводи у питање факат да она престављају и део средњовековног српског права.¹¹ Бирајући изворе за своје Законоправило, као темелни документ у организацији младе српске државе и српске аутокефалне цркве, Свети Сава је, у духу доктрине симфоније, тј. независности световне и духовне власти у својим делокрузима, текст овог зборника ипак прожео духом „супрематиче канонског права као услова за симфонију цркве и државе, као и тезом о потчињености владара законима“, где „црква има право моралног надзора над владаром“.¹² На крају, не треба изгубити из вида да Светосавски Номоканон и данас представља део позитивног права за Српску православну цркву.¹³

Стога, предмет истраживања у овом раду представља покушај да се, уз пажњу да се олаким паралелама избегну анахронизми, покаже да се може повући историјска вертикала од антикупрупционих мера у Законоправилу Светог Саве до модерног антикоруптивног законодавства у Србији, тј. да идеје модерног законодавца колико год биле савремене, имају свој ослонац и у једном од најстаријих српских закона. Чини се да све што је наведено оправдава методологију која ће се у том циљу применити, а која подразумева сублимацију различитих антикорупционих правила из Номоканона и њихово смисаоно, тематско и логичко систематизовање у одређене целине, независно од тога из ког извора потичу. Када се то учини, онда мозаик састављен од тридесетак одредаба о борби против корупције, иначе расутих по Крмчији, добија потпуно нови смисао.

поједине грчке текстове својим кратким објашњењима а понешто и скраћује“. Миодраг Петровић, „Историјско-правни значај Законоправила Светога Саве“, *Гласник љрава Правноџ факултетеа у Краџујевцу* 2/1993, 16. У савременој науци се истиче да је креативна улога Светог Саве у стварању Номоканона посебно дошла до изражаја у Глави 48. М. Полојац, 63. При томе, изгледа да је Свети Сава у свом раду користио српско-словенске преводе грчког текста. За расправу о пореклу Крмчије и о томе ко ју је превео на српскословенки језик и тврдњи да је то урадио сам Свети Сава или да је бар сачинио завршну редакцију, видети: Сергије Троицки, „Ко је превео Крмчију са тумачењима?“, *Глас Српске академије наука СХСШ, Одељење друшћивених наука*, 96, Београд 1949, 119-142; Владимир Мошин, „Правни списи Светога Саве“, *Међународни научни скуј Свети Сава, историја и љредање*, децембар 1976, Српска академија наука и уметности, књига 7, Београд, 121. О могућем утицају двогодишњег управљања Хумом од стране принца Растка, потоњег монаха и архиепископа Саве, на његов законодавни рад, видети В. Мошин, 101-106.

¹¹ А. Соловјев, 21, 43. Н. Кршљанин, 235.

¹² Д. Богдановић, 97.

¹³ Наташа Стојановић, „О наслеђивању у Законоправилу Светога Саве“, *Зборник радова Правноџ факултетеа у Новом Саду* 1/2014, 29; Петар Зорић, *Законоправило Светога Саве и правни транспланти*, <https://www.scribd.com/document/376180809/>, 1. новембар 2019, 46; Бранко А. Милетић, „Законоправило Светог Саве (Светосавски Номоканон) и Законик Стефана Душана (Душанов законик) као извори српског права у средњовековној Србији“, *Зборник радова Филозофскоџ факултетеа у Пришћини* 2/2019, 165.

Истраживање ће бити засновано на коришћењу Иловичког преписа Законоправила, а на местима где је то потребно указаће се и на Сарајевски препис. Пре свега, Иловички препис из 1262. године је најстарији сачувани препис Законоправила Светог Саве и сматра се и „временски, а и садржајно најближим оригиналу“, док се Сарајевски препис из 1371. године сматра важним јер се такође сврстава у групу преписа који су у најближој вези са Савиним протографом.¹⁴ Најзад, до сада су са српскословенског на савремени српски језик преведена управо ова два преписа Номоканона Светог Саве.

2. ДЕФИНИЦИЈА И ПРЕВЕНЦИЈА

Најопштија одредба у којој се у Законоправилу Светог Саве прокламује борба против корупције и која би се посредно, из угла савременог истраживача, могла протумачити као њена дефиниција, налази се у 17. правилу Првог светог и васељенског првог сабора у Nikeји: „Онај ко прима лихву или мито – по овом правилу стран је Цркви и лишава се чина.“¹⁵ На свеобухватан начин

¹⁴ А. Соловјев, 29; М. Полојац, стр. 52-54, 57.

¹⁵ *Законоправило Светог Саве I*, приредили и превели Миодраг М. Петровић, Љубица Штавланин – Ђорђевић, Историјски институт, Београд 2005, л. 66б 5-9, 183. Када се пореди корпус антикорупционих правила у Иловичком препису и у Сарајевском препису Законоправила Светог Саве, учачава се да се садржинска и смисаона разлика у тексту односних правила испољава само у наведеном, 17. правилу Првог светог и васељенског првог сабора у Nikeји. У Сарајевском препису Номоканона Светог Саве оно гласи: „Који лихву или камату узима, по овом правилу стран је Цркви и нека буде извргнут из чина“. *Сарајевски ѱрепис Законоправила Светог Саве из XIV вијека – ѱревод*, превео Слободан Продић, сакупили Станка Стјепановић и јеромонах Серафим Глигић, „Дабар“ – издавачка кућа Митрополије дабробосанске 2015, 74.

Дакле, за разлику од Иловичког преписа у коме се користи појам „мито“, у Сарајевском препису се употребљава појам „камата“. Чини се да се више вере може поклонити тексту Иловичког преписа и то не само зато што је временски ближи оригиналном тексту Законоправила. Појам „лихва“ који се користи у оба преписа представља синоним појму „камата“ који садржи Сарајевски препис, а не и појму „мито“ који је наведен у Иловичком препису, те се поставља питање зашто би се у истој одредби, један поред другог, налазили синоними да би се описала иста животна ситуација. Најзад, тумачење уз 17. правило светог и васељенског првог сабора у Nikeји и у Сарајевском и у Иловичком препису говори у прилогу изнешене тезе да у овој одредби уз појам „лихва“ треба да стоји појам „мито“, а не појам „камата“. У Сарајевском препису овај део тумачења гласи: ...“ Који ово и слично чине, или они који размишљају како другачије да погубни добитак стекну, ако су из свештенства, заборављају на Божанствено Писмо које говори *сребра својега не даји на лихву и мито за невинне не ѱрими*. Такви из клира да се извргну, и правилима да буду страни, иако правила 44. Светих апостола и 10. Правило Шестог сабора у Трулској палати не заповиједају да се ови одмах извргну, већ ако примивиши запрећење наставе то чинити.“ У Иловичком препису, извод из тумачења изгледа овако: ...“ И чинећи то, тежу лихву узимају, јер се придружују добити а губитку никако. Ако се ко од свештеника нађе да то и томе слично чини, или

се описује и шта се сматра корупцијом, иако се то чини у контексту забране симоније. Коруптивна активност подразумева примање новца пре, за време или након извршене радње коју би носилац неког овлашћења иначе био дужан да изврши без икакве надокнаде, независно од тога колика се количина новца тражи или прима.¹⁶ Изједначена са среброљубљем, тј. идолослужењем, она се изричито забрањује.¹⁷ Овако широком одређењу не промиче ниједна могућа коруптивна радња, што долази до изражаја и кроз прецизно описивање различитих начина кроз које се корупција може манифестовати, а о чему ће бити речи у предстојећим редовима.

У борби против корупције Свети Сава не дела само реактивно, већ и превентивно. Постављајући као основни критеријум за стицање епископског чина континуитет исказаног подвизавања у вери и живота проведеног у врлини, забрањено је завредети га без претходног поступног стицања чиновна чтаца, ипођакона, ђакона и презвитера. Међу свим мирјанима којима се забрањује да прескачући свештене чинове директно буду рукоположени за епископе, јер ће се у супротном сматрати новообраћенима, посебно се и изричито истичу „трговци и богаташи“.¹⁸ Алузија је сасвим јасна, пошло се од тога да би ове категорије имућних људи, који су навикли на трговину материјалним стварима, лукративни принцип могли да уведу и у Цркву, те да на тај начин новцем бржем дођу до онога до чега се може доћи само идући духовном стазом. Зато се томе унапред стало на пут, како у интересу Цркве, тако и у интересу свештенства и монаштва, па и самих трговаца и богаташа и спасења њихових душа.

некако другачије стиче себи срамну добит, забрављајући Божаствено писмо које каже: „Сребро своје не даде на добит и плату праведника не узме“ – такав да се из свештенства извргне и стран да буде правилу, иако 44. правило светих апостола и десето правило Шестог сабора у Трулској палати налажу да се ти не извргну набрзину, него ако, кад им се нареди, не прекину то да чине.“ Када се упореде тумачења из ова два преписа, може се закључити да тумачење Сарајевског преписа чак даје више основа за тумачење текста 17. Правила светог и васељенског првог сабора у Nikeји за које смо се определили.

¹⁶ „Они који рукополажу за новац, увијају ствар зато што новац не узимају пре, нити у време рукоположења, већ узимају после. А новац и узимање, ма колико да се нечег узме – јесте исто што и дело среброљубља, а сребљољубље је идолослужење.“ 89. правило из Посланице светог Василија подчињеним му епископима – да не рукополажу за новац, *Законоправило Свѣтоѡ Сава 1*, л. 186а 3-12, 545. Такође: Истога, Василија Великог из Посланице подручним епископима, *Законоправило Свѣтоѡ Сава 1*, л. 192б 13-23, 565; 38. Поглавље из Посланице Генадија архиепископа Константинограда, и тада сабраног светог сабора, свима епископима, *Законоправило Свѣтоѡ Сава 1*, л. 203б 1-19, л. 204б 20-19, 597-598.

¹⁷ : „... Мито не узимај. Мито ослепљује очи здравима и погубљује ријечи праведне,“ Избор из Закона Богом даног Израилџима преко Мојсеја, 48. Поглавље, 1. Правило – о Суду и правди, *Сарајевски ѿрејис Законоправила Свѣтоѡ Сава из XIV вијека – ѿревод*, 250-251.

¹⁸ 11. правило Светог помесног сабора у Сардикији, то јест у Средцу са тумачењем, л. 105а 11-9, *Законоправило Свѣтоѡ Сава 1*, л. 105а 10-17, 314.

Једна од основних превентивних мера које су у Законоправилу прописане у борби против корупције јесте и потреба за јасним раздвајањем епископове личне имовине од црквене имовине, на коју указују 40. Апостолско и отачко правило са тумачењем Алексија Аристина и 24. правило Светог помесног сабора у Антиохији сиријској са тумачењем.¹⁹ Епископ је већ приликом рукоположења био дужан да недвосмислено и пред свима прикаже и попише како сву своју имовину, тако и ону која припада цркви, да би са саставом обе имовинске целине било упознато сво свештенство у саборној цркви. Разграничење епископове од црквене имовине је било значајно јер је епископ својом имовином могао слободно да располаже правним пословима за живота и за случај смрти, док је црквена добра морао да сачува неокрњеним. Ако он не би поступио према овим правилима, те посебно пописао и раздвојио сопствену од црквене имовине, 24. правило Светог помесног сабора у Антиохији сиријској је предвидело санкцију да целокупна имовина припадне цркви, макар епископ тврдио да један њен део припада њему.

Након нормирања обавезе пријављивања епископске и црквене имовине, Свети Сава иде корак даље. Одузимањем имовине у корист цркве су санкционисани свештеници и епископи који су пре рукоположења били сиромашни, а који су након увођења у свештенички или епископски чин купили неку непокретност, осим ако је нису стекли поклоном од неког од чланова породице.²⁰ Идеја овог решења је јасна. Сматрало се да свештеник или епископ који приликом рукоположења није имао никакву имовину, а убрзо потом је стекао значајно имање, није могао да до њега дође ни на један други начин осим поклоном од стране чланова породице, што се не санкционише, или примањем мита, што се кажњавало одузимањем имовине у корист цркве.

Номоканон Светог Саве посебну пажњу посвећује управљању црквеним приходима и расходима. Ове одредбе су такође превентивног карактера и по својој духовној и правној природи представљају, уз нужне апроксимације, комбинацију норми којима се оштрица антикорупционе борбе усмерава

¹⁹ *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 536 23-3, 134-135; л. 87а 18-3, 242-243.

²⁰ 32. правило Светог и помесног сабора који беше у Картагини, у чијем се тумачењу између осталог, каже: „...Који пре епископства нису имали своју имовину; или свештеници који су пре убрајања у свештенство били сиромашни, ако по рукоположењу купе њиву или винограде – то цркви да оставе, јер су од црквеног прихода тако нешто стекли. Ако је, пак, од очева, или од прадедова или од неког истинског и особног поклона њима тако нешто припало, слободно да располажу тиме....“ *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 117а 26-2, л. 117б 3-5, 347-348. У одредбама које представљају извод Из гране десете новела цара Јустинијана, глава 1, налази се на сличан резон: „То да епископ по постављењу на епископство стекне нешто, не може од тога ни завештати ни поклонити својима уколико му није припало од родитеља, или од стричева, или од браће. А то што је у епископству стекао, да буде приход цркви чији је епископ.“ *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 246б 21, л. 247а 22-28, 716.

како према ономе што данас називамо сукобом интереса, тако и ка спречавању стицања имовине на недозвољен начин. 26. правилом Четвртог светог васељенског сабора у Халкидону са тумачењем се одређује да је епископ дужан да за црквеног економа који се стара о приходима и расходима цркве постави неко свештено лице – презвитера или ђакона. Сматрало се да би преузимање таквог посла од стране самог епископа подразумевало да он „незнано и без сведока држи газдинство“, те да би у том случају требало да прими запрећење.²¹ Са своје стране, економ је био у обавези да сваке године подноси рачун о свом управљању епископу. „Уколико умре, не положивши рачун о управљању, одговорни за то биће његови наследници, јер је одговоран и због лености; као и ако је дао онима који не могу (то) да воде.“²²

На овом месту треба указати на сличност са појединим правилима савремених антикорупционих закона. „Функционер је дужан да у року од 30 дана од дана избора, постављења или именована поднесе Агенцији извештај о својој имовини и приходима, односно праву коришћења стана за службене потребе и о имовини и приходима супружника или ванбрачног партнера, као и малолетне деце уколико живе у истом породичном домаћинству, на дан избора, постављења или именована.“²³ Ако је дошло до битних промена у односу на оне које садржи претходно поднети Извештај, он ће бити у обавези до 31. јануара текуће године поднесе нови Извештај са стањем на дан 31. децембра претходне године.²⁴ Функционери имају обавезу подношења Извештаја и у року од 30 дана од дана престанка јавне функције, обзиром на стање на дан њеног престанка.²⁵

3. ДАВАЊЕ И ПРИМАЊЕ МИТА

3.1. Примање мита да би се омогућило стицање неке користи

Централно место у антикорупционом законодавству Номоканона Светог Саве представља борба против симоније, односно рукоположења или монашења за новац, којој је посвећено чак шеснаест правила. Овај преступ, који подразумева трговину Божјом благодати назива се „симонијом“ по Си-

²¹ *Законоправило Свештога Саве I*, л. 100б 9-11, 301-302.

²² Из гране десете новела цара Јустинијана, глава 1, *Законоправило Свештога Саве I*, л. 246б 15-20, 71б.

²³ Чл. 43. ст. 2. Закона о Агенцији за борбу против корупције; Чл. 68. ст. 1. Закона о спречавању корупције.

²⁴ Чл. 44. ст. 1. Закона о Агенцији за борбу против корупције; Чл. 69. ст. 1. Закона о спречавању корупције.

²⁵ Чл. 43. ст. 4. Закона о Агенцији за борбу против корупције; Чл. 68. ст. 3. Закона о спречавању корупције.

мону врачу, коме је апостол Петар, на Симонов покушај да од њега новцем издејствује рукоположење рекао: „Сребро твоје с тобом да буде на погубу, јер си мислио да новцем стекнеш дар Божији“.²⁶ При томе нема разлике да ли се новац узима пре, истовремено или након рукоположења,²⁷ или се уместо новца узима неки други поклон.²⁸

Поред очигледног световног аспекта забране оваквог понашања, духовни аспект којим се образлаже жестока борба против симоније у Номоканону Светог Саве оличен је у 26. поглављу Из Посланице светог Тарасија, архиепископа Константинграда, Адријану папи римском, из упутстава Божаствених писама о томе да се не рукополаже за новац: „Рукоположници, односно они који рукополажу епископе, и презвитере, и ђаконе и све свештенство црквено, слуге су Светога Духа, а не продавци, јер бадава добивши – по речима Господњим – дужни су бадава и да дају. А покуша ли неко златом да стекне благодат Светога Духа, избачен да буде, јер није могуће радити Богу и мамону.“²⁹ Додатни разлог овакве забране састојао се у схватању да купопродаја свештеничког чина не представља хришћански, већ „јудејски и египатски обичај“.³⁰

Законоправило таксативно наводи лица која се имају санкционисати због симоније и врсту санкција коју им треба изрећи. Опште правило, „ко рукополаже за новац – да се извргне са оним који га је рукоположио“,³¹ бива

²⁶ Из Дела Апостолских, *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 192а 16-19, 564. Исто: Василија Великог тумачење из (књиге) пророка Исаије, *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 192б 13-23, 565.

²⁷ Истога, Василија Великог из Посланице подручним епископима, *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 192б 13-23, 565; 38. Поглавље из Посланице Генадија архиепископа Константинграда, и тада сабраног светог сабора, свима епископима, *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 203б 1-19, л. 204а 20-19, 597-598.

²⁸ Никодим Милаш, *Православно црквено право*, Мостар 1902, 520.

²⁹ *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 191б 26, л. 192а 27-3, 563-564. На готово идентичан начин, ово образложење се понавља у 38. Поглављу из Посланице Генадија архиепископа Константинграда, и тада сабраног светог сабора, свима епископима: „Кад је Господ послао апостоле – учитеље у свет, заповеди да благодат коју од њега примише бадава дају људима, и да од ње не стичу злата, или сребра, или бакра, нити друго нешто земаљско и материјално. Исту заповест је преко њих дао и нама који смо у њихов степен постављени. Ако сте од мене купили – продајите; а ако ли бадава узесте – бадава дајите. О, тешко, заиста, онима који или узимају или дају дар Божији за иметак онима који се заветују, јер жучном горчином и оковом неправде бише обузети среброљубљем.“ *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 203б 5-19, 597-598.

³⁰ Из Житија светог Јована Златоустог, *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 192б 24-2, 565-566.

³¹ 2. Правило од Светог Василија Великог, укратко о временима за оне који су сагрешили, *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 186б 29-31, 546. Исто и у Шестог васељенског сабора у Константинграду, у Трулској палати, правило 22, *Законоправило Светиога Саве 1*, л. 192б 21-23, л. 193а 24-30, 566-567.

прецизирано другим правилима. Тако, „ако који епископ, или презвитер, или ђакон за новац прими овај свети чин, да се извргне и сѧм и онај који га је рукоположио, и обавезно да буду одлучени од светог причешћа и од Цркве, као што Симон врачар би одбачен од мене Петра,³² односно, „онај ко купује и продаје рукоположење, све до црквеног кључара, да се лиши својих чинова,³³ при чему ће санкцију сносити и сва свештена лица која у симонији посредују.³³ Круг ових лица се још шире утврђује у 38. Поглављу из Посланице Генадија архиепископа Константинограда, и тада сабраног светог сабора, свима епископима, у којој се поред свих наведених лица истичу и сеоски епископ, преходник, или неко друго свештено лице или мирјанин.³⁴ Иако би из наведених одредаба могло да се закључи да Законоправило Светог Саве поводом симоније санкционише само свештенство и мирјане, то ипак није случај. 19. правило Седмог васељенског сабора који се по други пут сабра у Никеји проширује персонални домен ових правила на игумане или игуманије који би захтевали новац да би једно лице замонашили.³⁵

Санкције за ову врсту понашања се могу поделити на рационалне и ирационалне. Рационалне су духовне санкције, пре свега извргнуће, тј. лишење чина и онога ко рукополаже за новац и онога ко је зарад материјалне користи рукоположен.³⁶ Свештено лице које је извргнуто трајно губи свештенство,

³² 29. апостолско и отачко правило са тумачењем Алексија Аристина, ђакона и законохранитеља, *Законоправило Свеѣѡѡ Саве I*, л. 506 19-20, л. 51а 21-26, 128. Готово идентичан текст је садржан још у неким правилима. У 22. правилу Светог шестог васељенског сабора што је био у Константиновом граду, у Трулској палати се каже: „Епископ, и презвитер, и ђакон, и свако свештено лице које је рукоположено за новац – да се извргне са оним који га је (рукоположио).“ *Законоправило Свеѣѡѡ Саве I*, л. 1456 30-33, 432-433; У 26. поглављу Из Посланице светог Тарасија, архиепископа Константинограда, Адријану папи римском, из упутстава Божаствених писама о томе да се не рукополаже за новац, наводи се: „Рукоположници, односно они који рукополажу епископе, и презвитере, и ђаконе и све свештенство црквено, слуге су Светога Духа, а не продавци, јер забадава добивши – по речима Господњим – дужни су забадава и да дају“. Најзад, у 31. Правилу Светих апостола је наведено: „Рукоположен за новац епископ, или презвитер, или ђакон, да се извргне са оним који га је рукоположио и да као Симон врачар увек буде без општења.“ *Законоправило Свеѣѡѡ Саве I*, л. 192а 19-25, 564.

³³ 2. правило Четвртог светог и васељенског сабора у Халкидону, *Законоправило Свеѣѡѡ Саве I*, л. 996 12-18, 284; Сабора у Халкидону, правило 2., *Законоправило Свеѣѡѡ Саве I*, л. 1926 3-12, 566.

³⁴ *Законоправило Свеѣѡѡ Саве I*, л. 2036 1-19, л. 204а 20-19, 597-598.

³⁵ *Законоправило Свеѣѡѡ Саве I*, л. 165а 12-20, л. 1656 21-19, 488-489.

³⁶ 2. Правило од Светог Василија Великог, укратко о временима за оне који су сагрешили, *Законоправило Свеѣѡѡ Саве I*, л. 1866 29-31, 546; Шестог васељенског сабора у Константинограду, у Трулској палати, правило 22, *Законоправило Свеѣѡѡ Саве I*, л. 1926 21-23, л. 193а 24-30, 566-567; Генадија, архиепископа Константинограда, из Посланице свим епископима, *Законоправило Свеѣѡѡ Саве I*, л. 1926 13-20, 566-567. Видети и Шестог васељенског сабора у Константинограду, у Трулској палати, правило 22: „...? Узиђи на високу гору, узнеси крепко глас свој, ходај широко; проповедај са смелашу како би се избацило

тј. права свештенодејствовања, учитељства и пастирства и уводи се у ред мирјана и никада више не може бити рукоположено ни у један свештенички степен, али може задржати неки од црквенослужитељских степена.³⁷

Поједина правила овој основној санкцији додају и одлучење од светог причешћа (за мирјане) и од Цркве, тј. лишење црквене заједнице у молитви са верницима³⁸ како за онога ко рукополаже, тако и за онога ко је рукоположен за новац,³⁹ тј. предвиђају да епископи, презвитери и ђакони, независно од тога да ли су дали или примили новац за увођење у свештенички чин, заувек буду без општења са Црквом,⁴⁰ тј. да буду одбачени, односно анатемисани,⁴¹ било да су свештеници или мирјани.⁴²

Наведене санкције се у извесном смислу релаксирају, па се 19. правилом Седмог васељенског сабора који се по други пут сабра у Никеји,⁴³ за епископе, игумане или било кога из свештеничког реда који би захтевали новац за то што би једно лице примили у свештенички или монашки ред прописује санкција извргнућа, али тек ако не би прекинули са овом праксом. У сваком случају, игуманија и игуман који није презвитер би требало да буду одстрањени из свог манастира и послати у други манастир на покорене, док се за игумана који јесте презвитер довољном санкцијом сматрало извргнуће.⁴⁴ Приметно је да се санкција прописана овом нормом разликује од претходних и по томе што се не односи на оне који би дали новац да би били рукоположени или замонашени, јер је јасно да то не би чинили својом вољом, већ по захтеву игумана, игуманије или неког из свештеничког реда. С друге стране, правилом из Житија светог Јована Златоустог се истовремено прописује шта треба учинити са новцем који свештеник или монах прими да би неко

и са одјеком истребило рукоположење за новац и све друго што је, срамнога ради добитка, таквим среброљубљем, и неправдом и трговином учињено“, *Законоправило Свештога Саве I*, л. 193а 7-14, 566-567.

³⁷ Сергије Викторович Троицки, *Црквено право*, Београд 2011, 356-358; Н. Милаш, 536-537.

³⁸ Н. Милаш, 530, 537.

³⁹ 29. апостолско и отачко правило са тумачењем Алексија Аристина, ђакона и законхранитеља, *Законоправило Свештога Саве I*, л. 50б 19-20, л. 51а 21-26, 128.

⁴⁰ 31. правило Светих апостола, *Законоправило Свештог Саве I*, л. 192а 20-25, 564.

⁴¹ Н. Милаш, 532.

⁴² Поглавље из Посланице Генедија архиепископа Константинграда, и тада сабраног светог сабора, свима епископима, *Законоправило Свештога Саве I*, л. 203б 1-19, л. 204а 20-19, 597-598.

⁴³ „Онај ко ради злата прима приступајућег у свештенички ред или у монашки живот – било да је епископ, дакле, или игуман, или било ко из свештеничког реда – с тим да прекине или извржен да буде. А учини ли то игуманија, да се избаци из манастира и да буде предата у други манастир на покорене. Исто тако и са игуман, ако није презвитер. А иметак који су донели они што приступају, да остане, било да су и сами ту, или ће изаћи, изузев ако кривица не буде до игумана“, *Законоправило Свештог Саве I*, л. 165а 12-19, л. 165б 20-19, 488-489.

⁴⁴ 19. Правило Седмог васељенског сабора који се по други пут сабра у Никеји са тумачењем, *Законоправило Свештога Саве I*, л. 165а 12-19, л. 165б 20-19, 488-489.

друго лице рукоположио: „Нареди сабор да се злато рукоположених за новце узме од Антонијевих наследника који их је рукоположио за новце, јер беше већ умро, а рукоположенима дозволи само да се причешћују у олтару, али служба да им буде туђа...“⁴⁵

У ирационалне санкције се могу сврстати претње истребљењем и погибелји онеме ко рукополаже за новац,⁴⁶ губом за рукоположеног, за онога ко рукополаже и за сво његово потомство,⁴⁷ проклетством за мирјане и за монахе,⁴⁸ тј. проклетством за онога ко новца ради некога уводи у свештенички чин и онога који тако стиче овај дар Духа Светога.⁴⁹

Посебну врсту корупције, у којој свештеник или монах тражи какву материјалну корист не да би некога рукоположио или замонашио, већ да би обавио свету причест, прописује 23. правило Светог шестог васељенског сабора што је био у Константиновом граду, у Трулској палати. Овде санкција извргнућа погађа само онога ко причешћује, а не и причешћеног, јер се такође вероватно пошло од тога да новац за добијање ове свете тајне није дат добровољно, него је захтеван од свештника или монаха.⁵⁰

На самом крају ове тачке, треба указати и на један посебан случај корупције, прописан 5. правилом Седмог васељенског сабора који се по други пут сабрао у Nikeји: „За оне који се хвале да даровањем злата бише уврштени у Цркву, те обешчашћују оне који су добродетели ради и без поклона у злату причеслени у Цркву – прописујемо да добију последњи степен свога реда. А уколико остану упорни – запрећење да добију. Рукоположене за паре одстрајивати од заједнице као Симона врача од Петра.“⁵¹ Специфичност овог правила је у томе што његов примарни фокус није на рукоположењу или пружању неке друге користи за новац, које се свакако санкционишу извргнућем. Реч је о прописаним мерама за оне који не само што се хвале да нису уведени у свештенство зато што су се истакли животом у Христу већ зато што су за то платили, него ту чињеницу још користе да исмевају

⁴⁵ Из Житија светог Јована Златоустог, *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 1926 25-33, 565-566.

⁴⁶ Из Треће (Књиге) царства: Онај ко је желео да постане јереј, пунио је новцем руке Јевроамове и постајао је јереј, а то беше на грех, и на истребљење, и на погибелј Дома Јевроамова. *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 192а 25-30, 564.

⁴⁷ Из Четврте (књиге) царства: Рече Јелисеј Гијезију: „Сад си примио сребро Нејеманово и ризе, али ће се и губа његова прилепити за тебе и за семе твоје до века.“ *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 192а 31-2, 564-565.

⁴⁸ 2. правило Четвртог светог и васељенског сабора у Халкидону, *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 996 12-18, 284.

⁴⁹ Генадија, архиепископа Константинограда, из Посланице свим епископима, *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 1926 13-20, 566.

⁵⁰ *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 1456 2-9, 433.

⁵¹ *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 162а 6-17, 479-480.

оне који су примљени у свештенство захваљајући сопственим врлинама и без икакве надокнаде, благодати Духа Светог. Ипак, колико год такво понашање наружавало углед Цркве и деловало можда дестимулишуће на оне који својом врлином ступају у свештенички чин, санкције нису тако ригорозне. Оне подразумевају да лицима која овако поступају буде онемогућено да напредују у свештеничкој служби даље од последњег могућег чина, а ако им и то не би било од користи у кориговању свог понашања, било би им забрањено да би се поправили.⁵² Разлог треба тражити у томе што се овде не санкционише чињеница увођења у свештенство посредством корупције, што би било предмет других наведених одредаба, већ то што се лице, које је супротно Божјим и црквеним правилима стекло ову благодат, хвали начином на који је до ње дошло и подсмева се онима који су је заслужили.

3.2. Примање мита да се не би ускратило неко право или изрекла санкција

Законоправило предвиђа и један атипичан случај корупције, прописан 4. правилом Седмог васељенског сабора који се по други пут сабрао у Никеји.⁵³ Овде епископ не тражи за себе материјални добитак да би свештеницима или монасима који су му подређени омогућио стицање неке користи, већ да им не би ускратио неко право чије је уживање дужан да им омогући или да их не би неоправдано санкционисао. Коруптивна радња дакле, има два могућа модалитета.

У првом случају, епископ избегава да богослужи или чак затвара цркву да би онемогућио да се у њој уопште одвија богослужење. У другој могућој ситуацији, епископ ставља у изглед неоправдано изрицање духовних санкција ако му не буде омогућено стицање неке користи или уживање неке страсти којој је склон. Он злоупотребљава свештена правила, којима му је дато „да забрањује и одлучује ради тога да би прегрешења свештених лица и осталих људи који су под њим, духовно, уједно и очински исправљао“,⁵⁴

⁵² Видети и тумачење уз 5. правило Седмог васељенског сабора који се по други пут сабрао у Никеји, *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 162а 18-6, л. 162б 7-11, 479-480.

⁵³ „Наређујмо да епископ никако не помишља да тражи злато и сребро, или нешто у другом виду, од епископа, или свештених лица, или црноризаца који су под њим. Ако се, дакле, нађе који епископ да због тражења злата или нечега у другом виду; или због неког свог страстног ужитка одсуствује од службе; или да одлучује некога од епископа, или свештених лица, или црноризаца који су под њим, или да часну цркву затвори да у њој не бива свештена служба Божија – истом ће страдању сам бити подвргнут. Јер врховни апостол Петар рече: „Пасите стадо Божије, не са принудом, не узимајући ништа; не ради срамнога добитка, већ од свег срца; не као да господарите свештенством, већ да постанете узор стаду.“ *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 161б 26-14, 477-478.

⁵⁴ Тумачење 4. правила Седмог васељенског сабора који се по други пут сабрао у Никеји, *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 161б 15-20, 478.

па санкције изриче (даје запрећење, одлучује или лишава службе неког епископа, свештено лице или монаха коме је надређен) супротно њиховој сврси као духовних лекова. У оба случаја, то чини да би себи обезбедио материјалну корист или задовољио страст која га је опхрвала, па му се изриче санкција слична рефлектујућем талиону – митрополита одлучује патријарх, а епископа одлучује митрополит.⁵⁵

У контексту свих наведених правила у овом одељку, треба подсетити да српско позитивно право познаје кривично дело давања мита и кривично дело примања мита, која представљају модерну аналогију решењима које садржи Законоправило. Кривично дело примања мита чини службено лице које захтева да прими поклон или другу корист или прими обећање да ће оно или неко њему блиско лице добити поклон или корист да би у оквиру или у вези са својим службеним овлашћењем извршило или пропустило да изврши службену радњу коју не би смело да изврши, или да би извршило или пропустило да изврши службену радњу коју би морало да изврши.⁵⁶ С друге стране, кривично дело давања мита чини онај ко службеном или другом лицу понуди, обећа или учини какву материјалну корист да би оно у оквиру или у вези са својим службеним овлашћењем извршило или пропустило да изврши службену радњу коју не би смело да изврши или да би извршило или пропустило да изврши службену радњу коју би морало да изврши, као и свако ко посредује при подмићивању службеног лица.⁵⁷

4. СУКОБ ИНТЕРЕСА

4.1. Непотизам

Законоправило Светог Саве у два правила санкционише непотизам, односно, потенцијалну склоност епископа да себи незаконито присвоји нека овлашћења да би, супротно општим правилима, због родбинске или друге везе, њима погодовао неког од својих сродника или било које лице за које он сматра да је тих погодности достојно.

У том смислу, 76. апостолско и отачко правило са тумачењем Алексија Аристина, ђакона и законохранитеља и 23. Правило помесног сабора у Антиохији сиријској забрањују епископу који се налази на самрти да уместо

⁵⁵ “...Такви по правди истом страдању да буду подвргнути: епископ, дакле, да прими одлучење од митрополита, а ако митрополит то твори, одлучење да прими од патријарха...” Тумачење 4. правила Седмог васељенског сабора који се по други пут сабрао у Nikeји, *Законоправило Свештога Саве 1*, л. 162а 28-34, 478.

⁵⁶ Чл. 367. ст. 1. и ст. 2. Кривичног законика (*Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019).

⁵⁷ Чл. 368. ст. 1. и ст. 2. Кривичног законика.

себе постави другог епископа.⁵⁸ Разлог због кога се прописује ова забрана садржан је у тумачењу Алексија Аристина уз 76. апостолско и отачко правило: „Не треба епископ који је на умору да у епископски чин рукоположи кога жели – брата, или сина или другог сродника, из љубави, јер није исправно творити наследнике епископији и оно што је Божије даровати људским страстима. Није на корист да се Црква Божија ставља под наследнике.“⁵⁹ Уместо тога, након епископове смрти новог епископа треба да изабере сабор епископа целе области уз сагласност митрополита.⁶⁰ У супротном, рукоположење новог епископа би било ништаво, а епископ који би сам одредио свог „наследника“ био би санкционисан одлучењем.⁶¹ Никодим Милаш и овакво поступање третира као један вид симоније.⁶²

Посебна врста непотизма је прописана 38. апостолским и отачким правилом са тумачењем Алексија Аристина, ђакона и занохранитеља, којим се забрањује епископу да било шта од црквене имовине даје својим сродницима, осим ако су сиромашни, када им треба дати у складу са њиховим потребама, али једнако као да је реч о било којим другим сиромасима. „Изговором, пак, на њих, (мисли се на сроднике, примедба М. С) ништа црквено да не прода.“⁶³ Смисао овог правила је у томе да се „епископ морао односити према црквеном имању као добар домаћин према сопственом“, не трошећи при томе ништа од црквеног имања у корист својих сродника.⁶⁴ Подврста наведеног поступања је регулисана 25. правилом Светог помесног сабора у Антиохији сиријској. Оно прописује да ће пред целим сабором одговарати епископ који „црквену имовину и приходе, што се сливају у епископију, узме и присвоји без знања и без воље својих свештеника“ или „присваја и оно што треба сиромашнима разделити“, и то мимо личних и потреба братије и издатака за гостопримство. Ово правило прописује и модалитет посебно преварног понашања, које наступа када епископ који на описане начине жели да присвоји црквени приход „ради тога постави за економа црквене имовине свог сродника да би се утајило кад раздаје црквени иметак.“⁶⁵

И на овом месту треба указати на аналогију са одговарајућим одредбама савремених антикорупционих закона у Србији, јер је „‘функционер’ свако

⁵⁸ *Закономправило Свештога Саве I*, л. 556 1-12, л. 56а 13-17, 153 и л. 87а 6-17, 242.

⁵⁹ *Закономправило Свештога Саве I*, л. 556 4-12, л. 56а 1, 153.

⁶⁰ 23. правило Светог помесног сабора у Антиохији сиријској са тумачењем, *Закономправило Свештога Саве I*, л. 87а 6-16, 242.

⁶¹ 76. апостолско и отачко правило са тумачењем Алексија Аристина, ђакона и занохранитеља, *Закономправило Свештога Саве I*, л. 556 1-17, 153.

⁶² Н. Милаш, 520.

⁶³ *Закономправило Свештога Саве I*, л. 53а 21-8, 133-134. О заштити сиромашних и социјално угрожених у *Закономправило Светог Саве видети посебно: Миодраг Петровић, Крмчија Свештог Саве о заштити обесправљених и социјално угрожених*, Београд 1990, 9-20.

⁶⁴ Н. Кршљанин, 235.

⁶⁵ *Закономправило Свештога Саве I*, л. 876 29-1, 243-244.

изабрано, постављено или именовано лице у органе Републике Србије, аутономне покрајине, јединице локалне самоуправе и органе јавних предузећа и привредних друштава, установа и других организација чији је оснивач, односно члан Република Србија, аутономна покрајина, јединица локалне самоуправе и друго лице које бира Народна скупштина⁶⁶, а „јавна функција” је функција у органима Републике Србије, аутономне покрајине, јединице локалне самоуправе, органима јавних предузећа и привредних друштава, установа и других организација, чији је оснивач, односно члан Република Србија, аутономна покрајина, јединица локалне самоуправе, као и функција других лица које бира Народна скупштина, а подразумева овлашћења руковођења, одлучивања, односно доношења општих или појединачних аката⁶⁶. „Сукоб интереса” је ситуација у којој функционер има приватни интерес који утиче, може да утиче или изгледа као да утиче на поступање функционера у вршењу јавне функције односно службене дужности, на начин који угрожава јавни интерес⁶⁷.

Функционер је у обавези да јавну функцију обавља тако што ће делати у складу са прописима којима се уређују његова права и обавезе, тј. на начин да јавни интерес не подређује приватном. Он је посебно дужан да „да ствара и одржава поверење грађана у савесно и одговорно вршење јавне функције“, а нарочито је „дужан да избегава стварање односа зависности према лицу које би могло да утиче на његову непристрасност у вршењу јавне функције, а у случају да не може да избегне такав однос или такав однос већ постоји, да учини све што је потребно ради заштите јавног интереса“. Функционеру се посебно прописује забрана да јавну функцију користи „за стицање било какве користи или погодности за себе или повезано лице⁶⁸. Ради отклањања свих недоумица, позитивно законодавство прецизира да је „приватни интерес” било каква корист или погодност за функционера или повезано лице,⁶⁹ док се под „повезаним лицем” сматра супружник или ванбрачни партнер

⁶⁶ Чл. 2. ст. 1. тач. 2. и 3. Закона о Агенцији за борбу против корупције. Законом о спречавању корупције појмови јавни функционер и јавна функција су нешто другачије формулисани. Тако је по чл. 2. ст. 1. тач. 3. овог закона „јавни функционер” свако изабрано, постављено или именовано лице у органу јавне власти, осим лица која су представници приватног капитала у органу управљања привредног друштва које је орган јавне власти“, док је у складу са чл. 2. ст. 1. тач. 4. „јавна функција” функција коју врши јавни функционер“.

⁶⁷ Чл. 2. ст. 1. тач. 6. Закона о Агенцији за борбу против корупције; Чл. 41. ст. 2. Закона о спречавању корупције.

⁶⁸ Чл. 27. Закона о Агенцији за борбу против корупције. Чл. 40. Закона о спречавању корупције предвиђају се готово идентична правила, уз важну новину у ст. 3. да је „јавном функционеру забрањено да употреби, ради стицања користи или погодности себи или другом, или доношења штете другом, информације до којих дође на јавној функцији, ако нису доступне јавности.“

⁶⁹ Чл. 2. ст. 1. тач. 5. Закона о агенцији за борбу против корупције; Чл. 41. ст. 2. Закона о спречавању корупције.

функционера, крвни сродник функционера у правој линији, односно у побочној закључно са другим степеном сродства, усвојитељ или усвојеник функционера, као и свако друго правно или физичко лице које се према другим основама и околностима може оправдано сматрати интересно повезаним са функционером.⁷⁰

Чини се да дух правила светосавског Законоправила, смисао одредби модерних закона и сличност појединих конкретних решења, дају основ за овакву компарацију, колико год би је требало условно схватити због међусобне временске дистанце од осам векова.

4.2. Две јавне функције

Номоканон Светог Саве на изненађујуће модеран начин прописује духовницима забрану без изузетка да поред своје духовне функције истовремено обављају било коју световну функцију. Начелно, забрањено им је да једновремено врше и две духовне функције, изузев ако за тим не постоји прека потреба због оскудице у људима.

Сходно томе, по 81. апостолском и отачком правилу, „епископ који се упушта у управљање јавним стварима, није епископ“.⁷¹ По тумачењу Алексија Аристина, „онај ко се прихвата управљања јавним стварима и не усмерава себе на црквене потребе, било епископ, или презвитер или ђакон – или да престане то да чини или, ако се не покори – да се извргне. Јер, по речима Господњим, не може слуга двома господарима служити.“⁷²

У смислу вршења духовне власти, основно је правило да се неко лице може рукоположити за епископа у области у којој раније није било епископа само ако потребе бројности и достојности верујућег народа то налажу, а сагласност за то да надлежни митрополит. Тако постављени епископ је дужан да се строго држи духовног рада само у својој епархији и са духовним стадом које му је поверено и никако не сме да одлази и шири духовни рад на остала подручја, покушавајући на тај начин да их „присвоји“.⁷³

Идентичан принцип који важи за епископе примењује се и на свештенике. Основно правило је да један свештеник не може служити „под двама епископима, то јест у два града, што значи и у саборној цркви тога града, и сврстан у свештенство овога, те да у обема саборним црквама служи и део који припада свештеницима прима и од ове и од оне цркве. Али, ако је ради

⁷⁰ Чл. 2. ст. 1. тач. 4. Закона о агенцији за борбу против корупције. Чл. 2. ст. 1. тач. 5 и 6. Закона о спречавању корупције.

⁷¹ *Законоправило Светог Саве I*, л. 566 18-20, 155.

⁷² *Законоправило Светог Саве I*, л. 566 21-28, 155.

⁷³ 56. правило Светог и помесног сабора који бјеше у Картагини са тумачењем, *Законоправило Светог Саве I*, л. 122а 25-13, 360-361.

похоте за сујетном славом прешао у већу цркву, одмах да буде враћен у цркву у којој је претходно рукоположен. А ако се по вољи свога епископа преселио у другу саборну цркву и био уврштен у свештенство, уопште да нема удела, или било какав део иметка да узима, који пристиже првој цркви. Ако ли због похлепе почне нешто узимати, да се лиши свога чина.⁷⁴ Изузетак од овог правила које се односи на свештенике, предвиђен је 15. правилом Седмог васељенског сабора који се по други пут сабрао у Никеји, и то само у погледу свештених лица који би приступили у две цркве изван града Константинопоља, под условом да у таквим црквама постоји оскудица у људима.⁷⁵ Троструки је разлог због кога је домашај овог изузетка ограничен на цркве изван Константинопоља. Пре свега, поновљен је став да се не може двојици епископа једнако добро служити, затим је константовано да у Цариграду већ има много цркава, а за предмет овог рада је најзначајнији став, који представља меру превенције у борби против корупције: „Због тога, оно што се догађа са црквеним стварима ради сувишног добитка, као туђе Богу овај Сабор одбацује... А ако му није довољно за животне потребе оно што му црква даје, дозвољавају да ради неки други посао и од тога да прима оно што му је на телесну потребу, јер тако и апостол Павле твораше, како сам каже: ‘Мојим потребама, и онима који су са мном, ове руке послужише.’”⁷⁶

Наведене одредбе делују посебно савремено када се доведу у контекст са одговарајућим нормама Закона о агенцији за борбу против корупције. Овим Законом је на нивоу начела утврђено да функционер може да врши само једну јавну функцију. Од овог правила се може одступити само ако је он на основу закона или другог прописа обавезан да врши више јавних функција, затим ако за вршење две јавне функције добије сагласност саме Агенције коју је претходно дужан да затражи, као и ако је на више јавних функција изабран непосредно вољом грађана, када му за њихово вршење и није потребна сагласност Агенције за борбу против корупције. Ако би функционер био изабран, постављен или именован на другу јавну функцију супротно одредбама Закона, каснија јавна функција би му престала по сили закона, изузев ако претходно сам не би поднео оставку на једну од јавних функција и о томе обавестио Агенцију.⁷⁷

⁷⁴ 10. правило Четвртог светог васељенског сабора у Халкидону са тумачењем, *Законоправило Свештог Саве 1*, л. 966 30-17, 290-291.

⁷⁵ *Законоправило Свештог Саве 1*, л. 1646 1-27, 486.

⁷⁶ Из тумачења 15. правила Седмог васељенског сабора који се по други пут сабрао у Никеји *Законоправило Свештог Саве 1*, л. 1646 10-13, 17-25, 486.

⁷⁷ Чл. 28. ст. 1, 2, 3, 4 и 7. Закона о агенцији за борбу против корупције. Готово идентична правила, уз новину која се састоји у наведеној могућности да функционер сам поднесе оставку на једну од две јавне функције на коју је изабран супротно Закону прописује чл. 56. ст. 1, 2, 3, 4 и 7. Закона о спречавању корупције.

5. ЗАКЉУЧАК

Свети Сава је пре тачно осам стотина година сачинио своје Законоправило, чиме су млада српска држава и аутокефална Српска православна црква добиле своје правно устројење, а Србија се се сврстала у ред 'правних држава'.⁷⁸ Оригиналноста Законоправила Светог Саве се превасходно састоји у идеолошкој мотивацији његовог аутора, која је определила начин на који су презимани текстови из византијских извора за овај црквено-грађански зборник. Комбинујући коментаре Аристина и Зонаре уместо Теодора Валсамона, што пре тога није учињено нити у једном ромејском извору, Свети Сава је однос државе и цркве поставио у складу са доктрином симфоније, изостављајући све изводе из извора у којима би владар у световном домену био ограничен од стране цркве, а црква у духовној јурисдикцији од стране владара.⁷⁹ Далекосежне последице рада Светог Саве огледају се и у чињеници да његов Номоканон и после осам векова представља извор црквеног права у Српској православној цркви, те се са пуним правом може сматрати српском Великом повељом слобода.

Ова тврдња може да се поткрепи и чињеницом да је захваљујући Законоправилу институционализована борба против корупције у Србији започела још у XIII веку. Антикорупционе мере српског светитеља делују посебно модерно када се, уз извесне апроксимације, доведу у контекст са институтима које предвиђа наше позитивно антикоруптивно законодавство оличено у Закону о Агенцији за борбу против корупције и новом Закону о спречавању корупције, који је донешен 2019. године. Из његове садржине се види да се *ratio legis* обавезе пријављивања имовине приликом ступања на функцију, забране примања мита и забране постојања непотизма и вршења две функције, није променио у српском праву ни 8 векова после настанка Савине Крмчије. На тај начин је српски правни поредак добио јединствену историјско-правну вертикалу, којом се помоћу правила, иако временски удаљених пуних осамсто година, данас заједнички и комплементарно остварују циљеви у борби против корупције у држави и цркви. Овакви сложени примери правничке архитектуре, коју истовремено красе орнаменти прохујалих времена и модерног доба, духовних и световних правила, веома су ретки у упоредном праву и у правној историји.

Из свега наведеног проистиче неколико закључака. Корупција представља ванвременски проблем који се готово идентично манифестује у свим епохама, независно од тога да ли је реч о сфери деловања државе или цркве. Институционализована борба у њеном сузбијању јесте лакмус папир за по-

⁷⁸ П. Зорић, 56.

⁷⁹ Д. Богдановић, 94, 96-97.

стојање правне државе, од средњег века, па до модерног доба. Најзад, чињеница да савремени српски законодавац суштински не одступа од механизма у антикорупционој борби које је утврдио још Свети Сава у свом Законоправилу, упркос свим разумљивим разликама, а пре свега у прописаним световним и духовним санкцијама, представља додатно утемељење српском антикоруптивном позитивном праву, али уједно потврђује ненадмашну визију и свремененску личност Светог Саве и његовог дела.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Литература

- Богдановић Д., „Крмчија Светога Саве“, *Међународни научни скуј Свети Сава, историја и предање*, децембар 1976, Српска академија наука и уметности, књига 7, Београд.
- Деретић Н. Љ., „Корени политичке корупције у Старом веку“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 4/2016.
- Деретић Н. Љ., „Суптилна и неодољива примамљивост корупције у политичким круговима Рима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 3/2017.
- Деретић Н., „Појавни облици корупције у Средњем веку“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 4/2012.
- Деретић Н., „Разни облици корупције у правној историји“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2012.
- Зорић П., Законоправило Светога Саве и правни транспланти, <https://www.scribd.com/document/376180809/>, 1. новембар 2019.
- Кршљанин Н., „Мере против корупције у српском средњовековном праву“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2013.
- Милаш Н., *Православно црквено право*, Мостар 1902.
- Милетић Б. А., „Законоправило Светог Саве (Светосавски Номоканон) и Законик Стефана Душана (Душанов законик) као извори српског права у средњовековној Србији“, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 2/2019..
- Мошин В., „Правни списи Светога Саве“, *Међународни научни скуј Свети Сава, историја и предање*, децембар 1976, Српска академија наука и уметности, књига 7, Београд.
- Петровић М., „Историјско-правни значај Законоправила Светога Саве“, *Гласник права Правног факултета у Крагујевцу* 2/1993.
- Петровић М., *Крмчија Светиоџ Саве о заштити обесправљених и социјално угрожених*, Београд 1990.
- Полојац М., „Јунац који боду у Законоправилу Светога Саве“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2017.
- Соловјев А., „Светосавски Номоканон и његови нови преписи“, *Ошћамјано из Брајсџа ХХVI*, Београ.
- Стојановић Н., „О наслеђивању у Законоправилу Светога Саве“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2014.

Троицки С. В., *Црквено право*, Београд 2011.

Троицки С., „Ко је превео Крмчију са тумачењима?“, *Глас Српске академије наука СХСН, Одељење друштвених наука*, 96, Београд 1949.

Шаркић С., „Утицај византијског права на средњовековно српско право“, *Slovene = Словѣне, International journal of Slavic studies* 2/2015.

Извори

Законоправило Свѣтоѡа Саве 1, приредили и превели Миодраг М. Петровић, Љубица Штавланин – Ђорђевић, Историјски институт, Београд 2005.

Сарајевски препис Законоправила Свѣтоѡ Саве из XIV вијека – превод, превео Слободан Продић, сакупили Станка Стјепановић и јеромонах Серафим Глигић, „Дабар“ – издавачка кућа Митрополије дабробосанске 2015.

Прописи

Закон о Агенцији за борбу против корупције (*Службени гласник РС*, бр. 97/2008, 53/2010, 66/2011 – одлука УС, 67/2013 – одлука УС, 112/2013 – аутентично тумачење и 8/2015 – одлука УС).

Закон о спречавању корупције (*Службени гласник РС*, бр. 35/2019 од 21.5.2019. године).

Кривични законик (*Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019).

Miloš P. Stanković, Ph.D., Assistant Professor
University of Belgrade
Faculty of Law Belgrade
natal40892@gmail.com

Anti-corruption Instruments in Saint Sava's Nomocanon

Abstract: *In the first part of the paper, the author points to the roots of anti-corruption provisions in medieval Serbian legislation which were enacted even in St. Sava's Nomocanon. Then the concrete provisions of the Nomocanon that have an anticorruptional character and which recall some modern institutions are analyzed. These are the prohibition of giving and receiving bribes in context of Simonia (selling of priests range), the prohibition of the conflict of interests, which is recognized in forms of nepotism and of performing of spiritual and secular functions or of two spiritual functions at the same time, and the obligations of the monks and priests to report and clearly separate their own property from the church one.*

The author concludes that at a time when anti-corruption rules were in force in medieval Serbia, they were at a high level of legislative technique and could have represented more than a solid basis for its eradication.

Keywords: *Saint Sava's Nomocanon, Act on Prevention of Corruption, corruption, anti-corruption measures, bribe, conflict of interests, report of property.*

Датум пријема рада: 19.12.2019.